

ӘОЖ 070 (091)

Н. Өмірсерікова

Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің II курс магистранты,
Алматы қ., Қазақстан
e-mail: kz_nur_kz@mail.ru

Филолог-маманның қатысымдық құзыреттілігін қалыптастырудың жолдары

Мақалада құзырет, құзыреттілік, біліктілік терминдері ғылыми тұрғыда жан-жақты талданып, анықтамалары мен дәйектемелер салыстырылып беріледі. Сонымен қатар бұл терминдердің білім беру жүйесіндегі қолданысы да сөз болады.

Құзыреттіліктің түрлеріне талдау жасай отырып, мақалаға өзек болып отырған қатысымдық құзыреттілікке нақты тоқталып, оны қалыптастыру жолдары айтылады.

Мақалада филолог-маманның қатысымдық құзыреттілігін қалыптастырудың шарттарын жүйелеу қажеттігін айта келіп, оларды іске асыру жолдары да айтылады.

Оқытушы студенттің бойына қатысымдық құзыреттілікті қалыптастырмастан бұрын өзі қатысымдық құзыреттілігін жетілдіруі қажет деп есептейді.

Қатысымдық құзыреттілік оқытушы осы мәселе төңірегінде не білетінімен, оқытушы өз білімін практикада қалай қолданатындығымен, оқытушы өз қызметіне қалай қарайтындығымен өлшенетіндіктен оқытушы, ата-ана, мектеп, оқушы, әріптестерімен жұмыс істегенде қалай жүзеге асыратындығы арқылы көрінеді. Сонымен қатар оқытушының басқа адамдармен бірлесіп жұмыс жасаудағы қарым-қатынасы, өзара түсінуі мен оған көмектесуі, педагогикалық тактісі мен стилі арқылы да байқалады.

Түйін сөздер: құзырет, құзыреттілік, біліктілік, филолог-маман, филолог-маманның қатысымдық құзыреттілігі.

Н. Омирсерикова

Формирование коммуникативной компетентности будущего учителя-филолога

В статье рассматриваются пути формирования коммуникативной компетентности будущего учителя-филолога, а также описываются их качественные показатели и уровни формирования.

В статье с научной точки зрения проанализированы и раскрыты существенные характеристики понятий: компетенция, компетентность и умение. Вместе с тем описываются возможности применения этих терминов в системе образования.

Анализируя виды компетентностей, в частности мы рассматриваем коммуникативную компетентность и пути ее формирования.

Рассматривая необходимость систематизации условий формирования коммуникативной компетентности будущего специалиста-филолога, предлагаем пути их реализации.

Преподаватель, прежде чем формировать у студентов коммуникативную компетентность, должен совершенствовать свою коммуникативную компетентность.

Коммуникативная компетентность проявляется в ходе ее реализации, в процессе работы с коллегами, учащимися, коллективом школы, родителями и учителями, показателями которой являются: сформированность научного знания о коммуникативной компетентности, применение этих знаний на практике, сформированность отношения учителя к своей деятельности, умения общаться в совместной деятельности с людьми в ходе работы, взаимопонимание и взаимопомощь, педагогический такт и стиль общения.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, умение, специалист-филолог, коммуникативная компетентность специалиста-филолога.

N. Omirserikova

Formation of the communicative competence of future teachers philologist

In this article discusses the ways of formation of communicative competence of future teachers philologist, and describes their qualitative indicators and levels of formation.

Article scientifically analyzed and disclosed the essential characteristics of the concepts: competence, competence and skill. However, describes the applicability of these terms in the education system.

Analyzing types of competencies, in particular, we consider the communicative competence and ways of its formation.

Considering the need to systematize the conditions of formation of communicative competence of the future expert philologist, propose ways to implement them.

Teacher before, to form the students communicative competence should improve their communicative competence.

Communicative competence is manifested in the course of its implementation in the process of working with colleagues, uchaschiemisyа, school community, parents and teachers, which are indicators: Maturity of scientific knowledge about communicative competence, application of this knowledge in practice, Maturity of their attitude towards their activities, the ability to communicate in a joint activities with people in the work, and mutual understanding, pedagogical tact and communication style.

Key words: competence, competence, ability, professional philologist, communicative competence expert philologist.

1960-1970 жылдары батыста, 1980 жылдардың аяғынан бастап Ресейде «компетентность» және «компетенция» терминдері білім беру жүйесінде қолданыла бастағаны белгілі. Қазіргі таңда «күзiреттiлiк», «күзiрет» терминдерi қазақ тiлiн оқыту әдiстемесiне де дендеп ендi. Бұл терминдермен қоса «бiлiктiлiк», «кәсiби шеберлiк», «педагогикалық мәдениет» ұғымдары да қатар қолданылып келедi.

Жалпы Еуропа кеңесi бес күзiреттiлiктi түйiндi күзiреттiлiктер деп есептейдi:

- Саяси және әлеуметтiк күзiреттiлiк. Күзiреттiлiктiң бұл түрi демократиялық институттардың дамуына үлес қосуы, әр түрлi жағдаяттарды бейбiт түрде шеше алуы, өзiне жауапкершiлiк алуы, бiрiгiп жұмыс iстей бiлуi тәрiздi жұмыстар арқылы көрiнедi.

- Мәдениаралық күзiреттiлiк көп мәдениеттi қоғамда өмiр сүре алуы, расизмге жол бермеуi, басқа ұлттың мәдениетiн, салт-дәстүрiн, дiнiн құрметтей алуы сияқты қабiлеттерiнен байқалады.

- Ауызша және жазбаша тiлдiк қарым-қатынасты меңгеру күзiреттiлiгi

бiрнеше тiлдi игеруi арқылы көрiнiс табады.

- Қоғамдағы ақпаратпен байланысты күзiреттiлiк. Бұл күзiреттiлiк жаңа технологияларды игеруi, оларды түсiнiп, қолдануы, түрлi ақпараттарға сыни көзқараспен қарауы арқылы қалыптасады.

- Жеке және қоғамдық өмiрде өзiнiң кәсiби жоспарын iске асыру мақсатында үздiксiз iздену мен оқуға деген қызығушылықтарды қамтитын күзiреттiлiк.

Д.И.Ушаковтың түсiндiрме сөздiгiнде «күзiрет» ақпаратты бiлуi, беделдi болуы, «күзiреттiлiк» тұлғаның өзiнiң беделi, танымы, тәжiрибесi т.б. арқылы меңгерген сұрақтар жиынтығы деген анықтама берiлген [1].

Кей ғалымдар күзiреттi белгiлi бiр салада туындаған мәселенi шешуге қажеттi бiлiм мен дағды, ойлау және түсiнудiң жиынтығы деп есептейдi [2].

Ендi бiр топ ғалымдар тұлғаның жеке сапасы, жұмысында қабiлетi мен iскерлiгiн практикалық тұрғыда қолдана бiлуi, ұйымдастырушылық қабiлетiнiң болуы деп санайды.

Көптеген зерттеушiлер күзiреттi бiлiмдi меңгерiп қана қоймай, алған бiлiмiн кез келген жағдаятта ұтымды қолдана бiлу қабiлеттiлiгi деп қарастырады. Күзiреттiң белгiлерiн танытатын төмендегiдей деңгейлердi көрсетедi:

- бiлiм мен қабiлеттi меңгеру деңгейi;
- бiлiм мен қабелеттiң диапазоны мен кеңдiгi;

- арнайы тапсырмаларды орындау қабiлетi;
- жұмысын жоспарлау мен ұйымдастыра алу қабiлетi;

- таныс емес жағдаяттарда алған бiлiмi мен қабiлетiн дұрыс қолдана алуы.

Г.М.Коджаспирова «педагог күзiреттi мұғалiм болу үшiн арнайы педагогикалық қабiлеттерге ие болуы тиiс» деп есептейдi [3].

Р.С.Рахметова «күзiрет студенттiң бiлуi қажет нәрсе болса, күзiреттiлiк осы нәрсенi жақсы iстеуi, өзiн-өзi танытуы, бiлiмi, бiлiгi, өзiн-өзi бағалауы т.б. мәселелердi қамтиды» деп екеуiнiң ара жiгiн ашып көрсетедi [4].

Қазiргi бiлiм беру саласында күзiрет, күзiреттiлiк, бiлiктiлiк терминдерi қатар қолданылып жүр. Бүгiнгi күнi стандарттар мен оқу бағдарламаларында түйiндi күзiреттiлiктiң төрт түрi (ақпараттық, танымдық, қатысымдық, проблемалардың шешiмiн табу) нақты көрсетiлуде. Оқушы немесе студенттiң бiлiмi күзiреттiлiк тұрғысынан бағамдала бастады. Олардың күзiреттiлiгiн қалыптастыруға айрықша мән берiлуде.

Филолог-маманның күзiреттiлiгiн жетiлдiру бiр күннiң жұмысы емес. Күзiреттiлiк өмiр бойы қалыптасады десек артық айтқандық емес.

Ф.Ш. Оразбаева мен Р.С. Рахметова күзiреттiлiктiң үнеми жетiлу үстiнде болатынын айтады: «Адамдардың қатысымдық күзiреттiлiгi бәрiнде бiрдей болмайды. Ана тiлiнде сөйлейтiн адамдардың өзiнде де қатысымдық күзiреттiлiк бiр деңгейде кездеспейдi. Ол әр

адамның қабілетіне, қоршаған ортасына байланысты өзгеріп отырады. Адам жас кезінде қарапайым құзіреттіліктен бастап, өзінің даму барысында аралық құзіреттіліктен өтеді. Ересек болғанда оның бірқалыпты тілдік қатысымдық құзіреттілігі қалыптасады, алайда ол әр адамның тұлғалық ерекшеліктеріне байланысты болады» [5].

А. Жапбаров қатысымдық біліктіліктің төмендегідей ұғымдар негізінде жүзеге асатынын дәлелдейді:

1) тіл және оның теориялық жағынан нақты білімінің болуы (халықтық норма жүйесінде); тілдік құралдарды қарым-қатынастық шарты, жағдайы, міндеттері мен мақсатына байланысты қолдана алу әрекет шеберлігінің жетілуі;

2) тіл мәдениетін сақтап, әлеуметтік мінез-құлық нормалары, ұлттық ерекшеліктері негізінде сөйлеуді ұйымдастыра білу икемділігінің қалыптасуы [6].

Қатысымдық құзіреттілік топпен, ұжыммен жұмыс істеуді бағалау, адамдардың бір-біріне деген сенімділігі, бірін-бірі түсінуі, тыңдап, сыйлай білуі, қарапайым этикет нормаларын сақтауы, өз қателігін түсінуі, басқа адамдармен жұмыс істей білуі тәрізді қабілеттерді қамтиды.

Ф.Ш. Оразбаева мен Р.С. Рахметова еңбектерінде «қатысымдық құзіреттілікті қалыптастыру үшін сабақ үрдісінде орындалатын жұмыстар қатысымдық тұрғыдан жүргізілуі қажет» деп санайды да, оның төмендегідей жұмыстардан көрінетінін санамалап көрсетеді:

Оқушының *ұйымдастырушылық қабілеті* оның:

- топ мүшелерін басқара білуінен;
- тапсырманы орындауда ұжымды және өзінің іс-әрекетін ұйымдастыра алу іскерлігінен;
- тапсырманы орындауға қажетті мәліметтерді тиімді жинап, бағыттап алуынан;
- әңгімені мақсатты түрде жүргізуінен;
- топты құра білу және олармен жұмыс жасауынан;
- ынтымақтастық ахуалды ұстай білуінен;
- топ мүшелерімен достық қарым-қатынасынан;
- топ мүшелерінің жағымсыз мінез-құлықтарын түзетуінен;
- мәселені шешу мақсатында тиімді талдау және келіссөз жүргізуінен;
- сөз сөйлеуді ұйымдастыруынан көрінеді.
- *Қатысымдық іскерлік қабілеті:*
- өз пікірін, құқығын қарым-қатынасты

бұзбай қорғауынан;

- жаңа идея және жоспар арқылы іс-әрекетке ынталандыра білуінен;
- дұрыс сұрақтар қоя білу және әңгімелесушінің эмоционалды және ақпараттық деңгейін анықтауынан;
- екіжақты коммуникация бағытын құра білуінен;
- өзге адамдарды дұрыс сынай білу және қолдауынан;
- келіссөз жүргізе білу іскерлігінен;
- Аудиторияның қызығушылығын анықтай алуынан;
- тыңдаушыны сендіре білу және шешендік дағдыларға ие болуынан;
- қиын сұрақтарға дәлелді түрде жауап беріп, келіспеушілікті жеңе алуынан;
- пікірталасты мәдени түрде жүргізе білуінен;
- талдай алу, ұсыну, жүргізе білу іскерлігінен;
- «қиын» топ мүшесімен қарым-қатынас кезінде әңгімелесуді ұтымды жүргізуінен;
- тыңдаушымен жағымды қарым-қатынас орнатып, кеңес бере білуінен байқалады.

Яғни филолог-маманның қатысымдық құзіреттілігін қалыптастыру үшін жұмыстарды ұтымды түрде жүйелеп алу қажет. Кредиттік оқу жүйесі студенттің өз бетімен ізденуіне көп мүмкіндік тудырады. Оқытушы сабақ үрдісінде қатысымдық құзіреттілікті жетілдіру үшін көптеген жұмыстар атқаруы тиіс. Студентке дәріс, семинар сабақтары мен СӨЖ, СОӨЖ тапсырмаларын орындату барысында олардың өзіндік пікірлерін тыңдауға көбірек мән бергені жөн. Сол сияқты топтық, ұжымдық тапсырмаларды да жиі пайдаланған дұрыс. Мысалы, дәріс сабақтарында дәріс мәтінінің кейбір көкейтесті тұстарын топтық жұмыс ретінде ұсыну, олардың қатысымдық құзіреттілігін жетілдіруге ықпал етеді. Студенттер дәріс мәтініндегі ең керекті, мазмұнды тұстарын тауып, топ ішінде талқылайды. Содан кейін өз тұжырымдарын жеткізуге тырысады. Бұл олардың топпен жұмыс істеу қабілетін, ұйымдастырушылығын, басқалардың пікірімен санасуын қажет етеді. Нәтижесінде олар өз пікірлерін айтуға жаттығады. Дәрісті жай тыңдап отырғаннан гөрі өзіндік тұжырым шығаруға дағдыланады.

Әдіскерлер оқытушы студенттің бойына қатысымдық құзіреттілікті қалыптастырмастан бұрын өзі қатысымдық құзіреттілігін жетілдіруі қажет деп есептейді. Қатысымдық құзіреттілік

үш негізгі ойдан, тұжырымнан тұрады: оқытушы осы мәселе төңірегінде не біледі; оқытушы өз білімін практикада қалай қолданады; оқытушы өз қызметіне қалай қарайды. Осы үш тұжырым оқытушы ата-ана, мектеп, оқушы, әріптестерімен жұмыс істегенде қалай жүзеге асады сол арқылы көрінеді. Сонымен қатар оқытушының басқа адамдармен бірлесіп жұмыс жасаудағы қарым-қатынасы, өзара түсінуі мен оған көмектесуі, педагогикалық тактісі мен стилі арқылы да байқалады.

Оқытушы педагогикалық іс-әрекетті жүзеге асыру үшін әр оқушының атқаратын жұмысына деген қызығушылығын тудыра алуы қажет. Себебі қызығушылық тудыра алу жұмыс нәтижесінің сапалы болуына тікелей әсер етеді. Оқушының қызығушылығын тудыру үшін оқытушы ол оқушының деңгейін жақсы білуі шарт. Ол үшін оқытушы өзінің қатысымдық құзіреттілігін жетілдіруі керек.

Оқытушы оқушыға ескерту жасау кезінде, оны ренжітпейтіндей, бірақ сонымен қатар оның сабаққа деген ынтасын арттыратындай ескерту жасауға үйренгені дұрыс. Психологтар оқушыға ең алдымен «саған берілген уақыт тез өтіп жатыр, ол енді бітейін деп қалды. Мен қатты қобалжып тұрмын, сенің жұмысыңды тексеріп үлгере алмай қаламын ба деп» деген тәрізді ескертулер жасаған дұрыс деп санайды.

Топтағы келіспеушілікті жою үшін, әр жаңа топтағы сабақты бастамас бұрын, олармен келісімшарт жасау пайдалы болады. Оқытушы өз сабағында студент орындауы тиіс жұмыстар мен бағалау нормаларын плакатқа жазып қояды. Студенттер оқып, келісетін болса, қол қояды. Кредиттік оқу жүйесінде бұл жұмыстар силлабуста қамтылады. Силлабуспен танысқан студент келіскен жағдайда қол қояды. Бұл қазіргі таңда көптеген жоо-да қолданылып жүрген тәсіл. Аталған тәсіл оқытушы мен студент арасындағы өзара жұмысты сапалы әрі нәтижелі атқаруға жағдай тудырады. Оқытушы сабақ үрдісіне қойылатын талаптар мен атқарылатын жұмыстарды бірінші сабақта талдап

алады. Кейбір кездерде студенттер тарапынан жасалған ұсыныстарды да қабылдау қажет. Себебі бұл жағдаят студенттің оқытушыға деген құрметін арттырады. Оның пікірімен де санасатыны студенттің өзіне деген сенімін күшейтеді.

Семинар сабақтарында ойталқы, ойбөліс ұйымдастыру маманның қатысымдық құзіреттілігін жетілдіруге ықпал етеді. Бірақ оқытушы атқаратын жұмысты нақты беруі қажет. Мысалы:

- проблеманы анықтаймыз;
- оны шешудің бірнеше жолдарын ұсынамыз;
- әрбір шешімнің нәтижесі мен оған жетудің жолдарын нақты фактілер арқылы береміз;
- ең мықтысын таңдап аламыз;
- оны орындауды іске асырамыз; нәтижесін шығарып, қорытынды жасаймыз.

Әр жұмысты осылай жүйелі орындау олардың іскерлік дағдыларын жетілдіруге септігін тигізеді. Студент әр жұмысты іске асырудың жолдарын жоспарлап үйренеді.

Қорыта келгенде, филолог-маманның қатысымдық құзіреттілігін жетілдіру екі жақты байланыс арқылы іске асады. Оқытушы мен студент арасындағы өзара түсінушілік, бірлесіп жұмыс жасауға деген ынта құзіреттілікті қалыптастыруға тікелей ықпал етеді. Ғалымдардың пікірімен түйіндесек, «оқушының дара тұлға ретінде кез келген жағдаятта, кез келген тақырыпта өз ойын еркін, жүйелі жеткізіп, бір ойдан екінші ойға бірден көшіп, кез келген адаммен еркін, ортақ тіл табыса алса, оның қатысымдық құзіреттілігінің деңгейі байқалады. Құзіреттілік – белгілі бір саладағы іс-әрекетке қатысты жинақталған білім, білік, дағдысы, тәжірибесі болса, коммуникация – қарым-қатынас, өзара пікірлесу, сөйлесу, ұғынысу дегенді білдіреді. Демек, қатысымдық құзіреттілік – бұл өзара байланыс, пікірлесу, сөйлесуге қатысты коммуниканттардың жинақталған білім, білік, дағдылармен қарулануы, білімдік қатысымды терең меңгеруі» [5].

Әдебиеттер

- 1 Под ред. Д.И. Ушакова. Толковый словарь русского языка. В 4 т. – Т. 1. – М., 1935.
- 2 Равен Дж. Компетентность в современном обществе. – М: КОГИТО-ЦЕНТР, 2002.
- 3 Коджаспирова Г.М. Педагогика: Учебник. – М.: Гардарики, 2004.
- 4 Рахметова Р.С. Қазақ тілі синтаксисін қатысымдық-танымдық тұрғыдан оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері (ЖОО филолог мамандықтары үшін). П.ғ.д. дәрежесін алу үшін жаз. Дисс. автореф. – Алматы, 2010.
- 5 Оразбаева Ф.Ш., Рахметова Р.С. Қазақ тілін деңгейлік оқытудың ғылыми-методологиялық негіздері. Монография. – Алматы: Әрекет-Принт, 2012.
- 6 Жапбаров А. Қазақ тілін оқыту арқылы тіл дамытудың әдіснамалық және әдістемелік негіздері (Ү–ІХ сыныптар): пед. ғыл. докт. ... автореф. – Алматы, 2004.

References

- 1 Pod red. D.I. Ushakova. *Tolkovyy slovar' russkogo yazyka*. V 4 t. – T. 1. – M., 1935.
- 2 Raven Dzh. *Kompetentnost' v sovremennom obschestve*. – M: KOGITO-TsENTR, 2002.
- 3 Kodzhaspirova G.M. *Pedagogika: Uchebnik*. – M.: Gardariki, 2004.
- 4 Rahmetova R.S. *Қазақ тили синтаксисін қатысымдық-танымдық тұрғыдан оқытудың ғылыми-әдістемелік негіздері (ZhOO filolog mamandyqtary үшін)*. P.f.d. дәрежесін алу үшін жаз. Diss. avtoref. – Almaty, 2010.
- 5 Orazbaeva F.Sh., Rahmetova R.S. *Қазақ тілін деңгейлік оқытудың ғылыми-методологиялық негіздері*. Monografiya. – Almaty: Əreket-Print, 2012.
- 6 Zhapbarov A. *Қазақ тілін оқыту арқылы тіл дамытудың әдіснамалық және әдістемелік негіздері (Y–IH synoptar)*: ped. ғыл. dokt. ... avtoref. – Almaty, 2004.